

BALLABÁS DÁNIEL – PAP JÓZSEF

**A PARLAMENTARIZMUSTÖRTÉNETI KUTATÓMŰHELY
LÉTREJÖTTE ÉS MŰKÖDÉSE AZ ESZTERHÁZY KÁROLY
EGYETEMEN**

A Romsics Ignácnak tisztelgő intézeti kötetben a magyar parlamentarizmustörténeti kutatások Egerben kialakult műhelyét fogjuk bemutatni, ismertetve a kutatás célkitűzéseit, az eddig elért eredményeket és a jövővel kapcsolatban megfogalmazott terveket. Az itt leírtak abban a tekintetben nem jelentenek újdonságot, hogy alapvetően az NKFIH (OTKA) kutatásokhoz kapcsolódó kutatási terveken és munkabeszámolókon alapulnak. Ezek az írások azonban nem a nagyközönség, hanem a bírálóiban közreműködő szűk kör számára készültek, így nem érdektelen a közzétételük. Jelen esetben pedig különös aktualitást kölcsönöz a dolognak, hogy a szóban forgó kutatások az egeri Történelemtudományi Intézetben Romsics Ignác által kezdeményezett és indukált változásokhoz kapcsolódnak.

Romsics Ignác meghívása az Eszterházy Károly Főiskolára az egeri történelemképzés megújításának érdekében történt meg 2005-ben. Már az intézet óraadó tanára volt, amikor a bolognai reform felszámolta azt a struktúrát, melyben a Történelemtudományi Intézetnek sikerült egyetemi szintű képzést indítania 2001-ben.¹ A bolognai formának megfelelő diszciplináris mesterszak akkreditációja csupán az első lépcsőfoknak számított a nagy álom, a doktori iskola megvalósításának irányában. A folyamat azonban megakadni látszott, ugyanis a diszciplináris mesterszakot első próbálkozásra nem sikerült akkreditálni: a Miskolci Egyetem Történettudományi Intézetével közösen beadott anyagot 2008 tavaszán elutasította a Magyar Akkreditációs Bizottság. A 2009-es második próbálkozás már a főállású oktatóvá váló Romsics Ignác nevéhez kapcsolódott, csakúgy, mint a 2010-ben sikeresen megalapított Történelemtudományi Doktori Iskola.²

A doktori iskola alapítását engedélyező MAB-határozat azonban tartalmazott egy igen jelentős kritikát: „A doktori iskolába nemrég meghívott törzstag-jelöltek eddigi tudományos tevékenysége más intézményekhez kötődik, így a doktori iskola egyik programjában sem alakult még ki helyi tudományos műhely. A MAB 2011. június 30-ig tájékoztatást kér a főiskolán működő tudományos műhely koherens kutatási eredményeiről.”³ Az akkreditációs határozat pontos képet adott az akkori helyzetről. Voltak ugyan a főiskolán olyan kutatók, akik másokkal

1 *Gebei Sándor*: Az egyetemi szintű képzéshez vezető út. In: Az egeri történelem szakos képzés 70 éve. Szerk. Makai János. Eger 2020. 127–129.

2 *Makai János*: Hullámvasúton (2001–2012). In: Az egeri történelem szakos képzés i. m. 80.; *Ballabás Dániel*: A Történelemtudományi Doktori Iskola. In: uo. 131–132.

3 A MAB 2010/7/VIII/1/2/377. számú határozata az Eszterházy Károly Egyetem 203. azonosító számú, történelemtudományok besorolású doktori iskolájáról. <http://tir.mab.hu/index.php?pid=713&pop=377>, letöltés 2020. okt. 31.

együttműködve végezték a kutatásaikat, de igazából egyetlen kutatócsoport sem épült fel Egerből kiindulva. Ezt a műhelymunkát Romsics Ignác két fórum létrehozásával próbálta beindítani. Az egyik az Akadémiai Kiadó keretén belül indított monográfiásorozat volt, a másik pedig a doktori iskolához kapcsolódó „Konferenciák és műhelybeszélgetések” című kiadványsorozat. Az Akadémiai Kiadónál végül öt kötet jelent meg, melyet még egy követett a Líceum Kiadó gondozásában. A „Konferenciák és műhelybeszélgetések” sorozat sikeresebb lett, hiszen 2011 és 2019 között 16 kötet látott napvilágot.⁴ A műhelymunka tehát elindult, azonban az egeri kutatócsoport még nem létezett.

„A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” című kutatócsoport megalakulása és tevékenysége

A parlamentarizmustörténeti kutatócsoport létrehozását 2013. október 24-én határozta el Pap József és Pál Judit Kolozsváron. Úgy érezték ugyanis, hogy a magyar társadalom- és politikatörténet-írás egyik nagy hiányossága, hogy a dualizmus kori magyar parlamenti elit tekintetében nem rendelkezünk pontos adatokkal. A 19. század első felében zajló országgyűlések résztvevőiről akkorra már jelentősen gyarapodott a tudásunk,⁵ a 19. század második felében tevékenykedő politikusokról (1865–1918) azonban még nem készült modern összesítés. Egy olyan kutatási koncepciót vázoltak fel, amely több pályázati ciklusra kiterjedően meghatározhatja az abba bekapcsolódó kutatók munkáját. Első lépésben egy adattár összeállítását tartották szükségesnek, amely feltárja a korabeli magyar parlament tagságát. Erre épülve a későbbiekben politikai almanach készülhet, és lehetőség nyílik a szisztematikusan összegyűjtött adatok társadalomtörténeti elemzésére is. A hét éve kitűzött célok idővel változtak ugyan – az almanach elkészítését például az Országgyűlés Hivatala vállalta fel –, de alapvetően ezekre épülve működött az első kutatócsoport 2015 és 2020 között, és kezdte meg a munkáját 2020-ban a második. Mindkét kutatócsoport az egeri Történelemtudományi Intézethez és Doktori Iskolához kapcsolódva teremt hazai és nemzetközi tudományos kooperációt, eleget téve annak a kíváncságnak, amelyet 2010-ben a MAB még hiányosságként rótt fel nekünk ezzel kapcsolatban.

Az első pályázatban részt vevő kutatók addigi kutatási tevékenységében a dualizmus kori országgyűlés működése, illetve annak társadalmi háttere igen széles spektrumban volt képviselve. A kutatócsoport vezetője Pap József lett, aki a 2014-ben beadott pályázat idejére már előrehaladott kutatásokkal rendelkezett a korszak országgyűlési képviselőinek feltérképezésében: jelentősen pontosította a korabeli almanachokban és a szakirodalomban szereplő adatokat, majd erre

4 A sorozat köteteit lásd <http://tortenelem.uni-eger.hu/hu/tort/e-konyvek>, letöltés 2020. okt. 31.

5 Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk. Pálmány Béla. Bp. 2002.; Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. Bp. 2011.

építve statisztikai vizsgálatokat végzett az országgyűlési képviselők társadalmi összetételével,⁶ valamint a választójog és a választókerületek etnikai jellemzőivel kapcsolatban.⁷ A korábbi munkásságát összegző tanulmánykötet akkorra már megjelenés alatt állt az Akadémiai Kiadónál.⁸ A csoport másik vezető tagja Pál Judit volt, aki időközben a Történelemtudományi Doktori Iskola tőrzstagja is lett.⁹ Pál Judit munkáiból elsősorban a korszak erdélyi főispánjait¹⁰ – akik az 1885. évi reform előtt hivataluknál fogva a főrendiház tagjai voltak, s amennyiben a tradicionális főnemesi elithez tartoztak, úgy személyükben később is azok lehettek –, továbbá az erdélyi képviselőválasztások sajátosságait bemutató tanulmányok kapcsolódtak a programhoz.¹¹

Az országos, illetve regionálisan átfogó horizontú vizsgálatok mellett a kutatócsoport többi tagja a téma egy-egy részterületére összpontosítva fejtette ki addigi tudományos tevékenységét. Ifj. Bertényi Ivánt a 19–20. századi Magyarország politika- és eszmetörténetét bemutató,¹² Gerhard Pétert a fővárosi választásokat

6 *Pap József*: „Két választás Magyarországon”. Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele a 20. század első éveiben. *Aetas* 22. (2007) 1. sz. 5–31.

7 *Pap József*: A szlovákok által lakott választókerületek képviselőválasztásainak statisztikai vizsgálata 1887–1901. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXVI. Sectio Historiae* (2009) 147–162.; *Uő*: A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877). *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXVII. Sectio Historiae* (2010) 123–144.; *Uő*: „Úrrá ... tenni a nemzetet a tömeg felett.” A választójogi reform és az erdélyi választók összetételének kérdése. In: *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Szerk. Gebei Sándor, ifj. Bertényi Iván, Rainer M. János. Eger 2011. 227–237.

8 *Pap József*: *Tanulmányok a magyar parlamentarizmus dualizmus kori történetéből*. Bp. 2014.

9 A MAB 2019/2/VIII/4/2/1271. számú határozata az Eszterházy Károly Egyetem 203. azonosító számú, történelemtudományok besorolású doktori iskolájáról. <http://tir.mab.hu/index.php?pid=713&pop=1271>, letöltés 2020. okt. 31.

10 *Pál Judit*: The Survival of the Traditional Elite. The Transylvanian Lord Lieutenant Corps in 1910. *Colloquia. Journal of Central European Studies* 14. (2007) 75–87.; *Uő*: The Transylvanian Lord-Lieutenants after the Austro-Hungarian Compromise. In: *Cultural Dimensions of Elite Formation in Transylvania (1770–1950)*. Ed. Victor Karády, Borbála Zsuzsanna Török. Cluj-Napoca 2008. 138–158.; *Uő*: Erdélyi főispánok a századfordulón (1900–1901). In: *Emlékkönyv Benkő Samu születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Sipos Gábor. Kolozsvár 2008. 211–223.; *Uő*: Erdélyi főispánok a Tisza-éra végén (1890–91). I. *Korunk* 20. (2009) 3. sz. 54–62., II. *Korunk* 20. (2009) 4. sz. 67–76.; *Uő*: Erdélyi főispánok a kiegyezés után. *Aetas* 24. (2009) 4. sz. 80–99.

11 *Pál Judit*: „mind jobban kezd divatba hozatni Erdélybe a Király-hágón túli képviselőjelölti béccsempészés”. Magyarországi képviselők Erdélyben a kiegyezés után. *Történelmi Szemle* 52. (2010) 4. sz. 571–584.; *Uő*: Polgárok vagy politikusok? Az erdélyi városok országgyűlési képviselője a kiegyezés után. In: *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. Szerk. H. Németh István, Szívós Erika, Tóth Árpád. Bp. 2011. 346–360.

12 Ifj. *Bertényi Iván*: Politikai nemzet a Bánságban. A dualizmus kori Torontál megyei országgyűlési képviselők etnikai hátteréről. In: *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Szerk. Gebei Sándor, ifj. Bertényi Iván, Rainer M. János. Eger 2011. 349–365.; *Uő*: Pósch doktor bukása. Megjegyzések egy felföldi képviselőválasztás kapcsán. In: *Társadalom – demokrácia – szolidaritás. Tanulmánykötet Kozáry Andrea tiszteletére*. Szerk. Molnár Katalin. Bp. 2013. 101–117.; *Uő*: „Képviselői import” Erdélyben, avagy az unió egyik velejárója? In: *Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században*. Szerk. Bodnár Erzsébet,

elemző,¹³ Szendrei Ákóst pedig a függetlenségi politizálás lehetőségeit, valamint a Román Nemzeti Párt tevékenységét áttekintő munkái kapcsolták a csoporthoz.¹⁴ A képviselőház mellett az országgyűlés főrendiházát, illetve annak (jelentős többségében) a főnemesség köréből kikerülő tagságának vizsgálatát helyezte kutatásai középpontjába Tóth-Barbalics Veronika,¹⁵ valamint Ballabás Dániel. Utóbbi kutató a dualizmus idején magyar főnemesi címet szerzett személyekkel¹⁶ és a főnemesség vagyoni rétegződésének vizsgálatával foglalkozott ekkor.¹⁷ A csoport tagja volt még Sidó Zsuzsa, aki a 19. század végén aktív főnemesség kulturális tevékenységet vizsgálta,¹⁸ valamint Püski Levente, aki a Horthy-korszak irányába biztosított korszakon átívelő kapcsolatot.¹⁹

Demeter Gábor. Bp. 2008. 202–213.; *Uő*: Szamosújvári országgyűlési képviselőválasztások a dualista korszak elején. In: Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében II. A Piliscsabán 2006. április 25-én megrendezett tudományos konferencia tanulmányai. Szerk. Őze Sándor, Kovács Bálint. Piliscsaba 2007. 95–126.

- 13 *Gerhard Péter*: Az 1878-as és az 1881-es országgyűlési képviselő-választások a budapesti IX. választókerületben. *Fons* 15. (2008) 4. sz. 375–424.; *Uő*: A választás topográfiája: az 1878-as pesti országgyűlési képviselő-választás korteshadjáratainak térhasználatára. *Korall* 12. (2011) 45. sz. 136–161.
- 14 *Szendrei Ákos*: Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politizálás lehetőségei a 19–20. század fordulóján. Debrecen 2012. 243.; *Uő*: A dualizmus kori függetlenségi ellenzék történetének vázlatja. *Kritische Zeiten. Zeitschrift für Humanwissenschaften* (2012) 3–4. sz. 2–20.; *Uő*: A Román Nemzeti Párt választási szereplése és tevékenysége 1905–1910. *Múltunk* 51. (2006) 2. sz. 54–92.; Számos szócikket írt a Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010) című munkába (Bp. 2011).
- 15 *Tóth-Barbalics Veronika*: Reformtervek a felső tábla átalakítására a 19. század első felében. In: *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből*. Főszerk. Gergely Jenő. Bp. 2009. 76–91.; *Uő*: Vigyázó, Harkányi, Želeński és társaik – 1885 után örökös főrendiházi tagságot nyert családok. In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Főszerk. Gergely Jenő. Bp. 2010. 67–83.; *Uő*: A „korona védpajzsa” vagy „észarisztokrácia”? A magyar főrendiház élethossziglan kinevezett tagjai. *Századok* 145. (2011) 3. sz. 723–752.; *Uő*: A főrendiház mentelmi bizottságának működése, mentelmi ügyek a főrendiházban a dualizmus időszakában. In: *MTA – ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport évkönyve 2010/2011*. Szerk. Réfi Attila, Sziklai István. Bp. 2011. 137–175.
- 16 *Ballabás Dániel*: Főnemesi rangemelések Magyarországon a dualizmus korában. *Századok* 145. (2011) 5. sz. 1215–1244.; *Uő*: Indokolt-e „történelmi arisztokráciáról” beszélni a dualizmus kori Magyarországon? *Turul* 85. (2012) 3. sz. 81–85.; *Uő*: A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16–20. század). In: *Genealógia 2*. Szerk. Kollega Tarsoly István et al. Bp. 2013. 7–57.
- 17 *Ballabás Dániel*: A főrendiházi cenzus a gyakorlatban – a Széchenyiek példáján keresztül megvilágítva. *Acta Academiae Agrimensis Nova Series Tom. XLI. Sectio Historiae* (2013) 239–259.
- 18 *Sidó Zsuzsa*: Az Őraljboldogfalvi Kendeffy-kastély 18–19. századi építéstörténete. In: *Liber Discipulorum. Emlékkönyv Kovács András 65. születésnapjára*. Szerk. Kovács Zsolt, Sarkadi Nagy Emese, Weisz Attila. Kolozsvár 2011. 309–329.; *Uő*: Ancestry in Stone and Brick. The Count Károlyi Family’s Country Houses, with a Focus on Nagykároly. *Centropa* (2013) 2. sz. 187–199.; *Uő*: The ‘díszmagyar’ as representation in the Andrassy family in late nineteenth-century Budapest. In: *Luxury and Gender in European Towns, 1700–1914*. Ed. Marjo Kaartinen, Anne Montenach, Deborah Simonton. H.n. 2015.
- 19 *Püski Levente*: Helykeresés. Arisztokrácia és politika az 1920-as években. In: *Emlékkönyv*

A kutatócsoport megalakulása előtti időszakban szinte kivétel nélkül mindannyian ugyanazzal a problémával szembesültünk: az egyén lehetőségei kevesek ahhoz, hogy egy ilyen kérdésben átfogó képet tudjon nyújtani. A külön-külön végzett munka óhatatlanul is párhuzamosságokhoz vezet, amelyek csökkentik az egyéni tudományos kutatás hatékonyságát. Ezen problémák kiküszöbölésére jött létre tehát „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” címet viselő kutatócsoport, amely határozottan intézményközi együttműködést célzott meg. Emellett fontos szempont volt az is, hogy a bevont fiatal kutatói generáció körében is kialakuljon egy olyan jól működő tudományos kapcsolat, mely a szenior tagok között már évek óta létezett.

A 2015 és 2020 között elvégzett munka során elkészült a dualizmus kori magyar országgyűlés tagjainak archontológiája,²⁰ három önálló monográfia született a pályázat eredményeit felhasználva, valamint 49 könyvfejezetet és folyóiratcikket publikáltunk.²¹ A csoport tagjai közül hárman tudományos fokozatot szereztek: Gerhard Péter 2015-ben, Tóth-Barbalics Veronika 2016-ban, Ballabás Dániel 2019-ben szerzett PhD-fokozatot. Püski Levente pedig 2018-ban az MTA doktora lett. A megvédett disszertációk közvetlenül kapcsolódtak a kutatócsoportunk által feldolgozott témakörökhöz.

Tudományos munkánkat összehangoltuk a párhuzamosan folyó egyéb kutatásokkal. Részt vettünk más projektek által szervezett konferenciákon, kutatóink szerepeltek a Lendület Családtörténeti Kutatócsoport rendezvényein, valamint rendszeres előadói voltak a Hajnal István Kör éves konferenciáinak. A pályázatunk lehetőséget nyújtott nemzetközi konferenciaszereplésekre is. Szoros együttműködés alakult ki a „Térinformatikai rendszer kiépítése Magyarország és az Osztrák-Magyar Monarchia történetének tanulmányozásához (1869–1910)” címet viselő NKFIH-pályázattal, melynek vezető kutatója Demeter Gábor volt. A két pályázat által gyűjtött adatok összekapcsolásával tematikus térképek és regionális elemzések készültek.²² „A magyarországi rendiség politikai kultúrája (1526–1848)” című, H. Németh István által vezetett NKFIH-kutatócsoporttal közös konferenciát rendeztünk, és közösen jelentettünk meg egy tanulmánykötetet, mely a 15. századtól a dualizmus végéig tekinti át a magyar rendiség és az országgyűlések történetét.²³ Ebben a kötetben kutatócsoportunk egy olyan jelentős

L. Nagy Zsuzsa 70. születésnapjára. Szerk. Angi János, Barta János. Debrecen 2000. 435–454.; *Uő*: Arisztokrácia a XX. századi Magyarországon I. Korunk 19. (2008) 9. sz. 82–92., II. Korunk 19. (2008) 10. sz. 97–107.

20 Ballabás Dániel – Pap József – Pál Judit: Képviselők és főrendek a dualizmus kori Magyarországon II. Az országgyűlés tagjainak archontológiája. Eger 2020.

21 A kutatócsoport publikációs tevékenységével kapcsolatban lásd <http://tortenelem.uni-eger.hu/hu/tort/tudomany/nkfi-h-kutato-csoport-2015-2020-/publikaciok>, letöltés 2020. okt. 30.

22 Atlasz a dualizmus kori Magyarország regionális társadalmi-gazdasági folyamatainak tanulmányozásához. Főszerk. Demeter Gábor. Bp. – Debrecen 2016. 460–473.

23 Rendi országgyűlés, polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig. Szerk. Dobszay Tamás, H. Németh István, Pap József, Szíjártó M. István. Bp.–Eger 2020.

terjedelmű és tartalmú részt készített, mely önálló kötetként is megállná a helyét. A közös konferencia és a közös kötet kiemelten fontos eredményünk volt.

A kutatócsoport vállalásai között szerepelt a tudományos konferenciák rendezése is. Ezeket rendszerint egy bővebb tematikájú tudományos rendezvénybe illeszkedve, azok egy jól azonosítható blokkjaként szerveztük meg. 2015. március 25–26-án került sor a „Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció” című rendezvényre, ahol a frissen alakult kutatócsoportunk megtartotta bemutatkozó workshopját. A kerekasztal-beszélgetést Cieger András vezette. A konferencián 19 fő adott elő, akik közül hárman kerültek ki csoportunkból. 2016. május 11–12-én rendeztük meg az „Ország, nemzet, csoport mint identitásképző tényező” című konferenciát.²⁴ A tanácskozás 25 előadójából 5 előadás kapcsolódott a kutatócsoportunkhoz. 2018. november 29. és december 1. között zajlott le a „Rendi országgyűlés – Polgári parlament. Érdekképviselő és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig” című, fentebb már említett konferencia, amelyen a 38, kronologikus rendben elhangzó előadásból a mi kutatócsoportunk tagjai 7 referátumot tartottak. Az eredeti tervek szerint ez az alkalom minősült volna projektünk zárókonferenciájának. Az időközben engedélyezett egyéves hosszabbítás lehetőségét kihasználva 2020. január 17-én még egy újabb rendezvényre is sor kerülhetett, „#hagyomány #innováció #történelem” címmel. A 15 előadó, köztük két kutatócsoporti résztvevő, a digitalizáció kihívásaival és annak a történelemtudományon belüli alkalmazási lehetőségeivel foglalkozott.²⁵

A kutatócsoport publikációs tevékenységének tudatosan vállalt célja volt, hogy a digitális eszközök használatával kapcsolatos tudásunkat, módszertani megállapításainkat közkinccsá tegyünk. Ezért készítettünk digitális alapú választási térképeket, melyek nemcsak saját publikációinkban jelentek meg, hanem a fentebb említett dualizmus kori politikátörténeti atlaszban is. Adatgyűjtésünk eszköze a relációs adatbázis,²⁶ melyben rendszerezük a feltárt információkat. Ez a digitális rendszer, ellentétben a közkeletű elképzelésekkel, nem a tudományos publikáció végső célja, hanem annak eszköze, mely az adatok tárolását, strukturálását teszi lehetővé. A relációs adatbázisrendszer használata kulcsfontosságú a modern történetírás számára, hiszen nemcsak a számszerű, hanem a szöveges információinkat is eltárolhatjuk benne. Az adatok hálózatának elemzése talán az egyik legdivatosabb történetírói módszer napjainkban, azonban annak használata csupán a legritkább esetben felel meg a hálózattudomány alapkövetelményeinek. Fontosnak láttuk, hogy ezzel a problémával is foglalkozzunk, és bemutassuk azokat a szabályokat, melyeket követnie kell egy történésznek, ha a hálózattudomány nomenklatúráját akarja használni. Úgy érezzük, hogy ezen a téren is sikerült iránymutató írásokat

24 A konferenciához kapcsolódó kötet: *Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció*. Szerk. Balogh Judit, Pap József. Eger 2016.

25 A konferenciához kapcsolódó kötet: *Hagyományos források, új megközelítések. A digitalizáció kínálta lehetőségek a történeti kutatásokban*. Szerk. Ballabás Dániel. Eger 2019.

26 *Pap József*: Relációs adatbázisok felhasználási lehetőségei a történeti kutatásokban. In: *Hagyományos források* i. m. 9–32.

készítenünk.²⁷ A jövő azonban sokkal nagyobb lehetőségeket tartogat ennél, hiszen az adatfeldolgozást is megkönnyíthetik a számítógépes algoritmusok és az R, mint az adatelemzés egyik vezető programozási nyelvének a használata. A kutatócsoportunknak a digitalizáció témakörében megjelent írásait, úttörő jellegük miatt, kiemelkedően fontosnak tartjuk.

A kutatócsoport tudományos eredményei

A parlamentarizmus, a politikai pártok, a képviselők kutatása hosszú hagyományokkal rendelkezik a tudományos élet különböző területein. Így a politika- és társadalomtörténet, a politikatudomány és a történeti szociológia egyaránt foglalkozott vele. Ennek megfelelően különbözőképpen közelítettek a témához: a politikai elitök összetétele, rekrutációja és változása körüli kutatások próbálták meg feltárni a mögöttes társadalmi struktúrákat és mozgásteret. Az oktatást, a társadalmi hovatartozást és a vele járó értékrendet elemző kutatások megpróbálták megmagyarázni a politikai elitök tevékenységét és az ezek mögött álló érvrendszert. A kutatások első lépésben az elitök azonosítására koncentrálnak, a szereplőkről készítenek életrajzgyűjteményeket, majd ezen az alapon hajtják végre prozopográfiai elemzéseket.²⁸ Mára már elmondható, hogy a modern magyar parlamenti elit azonosítása megtörtént, az életrajzgyűjtemények jelentős részben elkészültek, és belátható időn belül várható, hogy az Országgyűlés Hivatalának szervezésében napjainkig kiegészülnek.

A parlamenti elittel általában országos léptékben foglalkoznak a prozopográfiai munkák. Ez volt jellemző az első szociológiai elemzésekre is, amelyek még a két világháború között jelentek meg.²⁹ 1945 után a politikai elittel, ahogy akkoriban nevezték: az uralkodó osztállyal kapcsolatban Magyarországon – ideológiai okok miatt – hosszú időn keresztül nem folytattak alapkutatásokat. Kivételt képez ez alól az emigráns Adalbert Toth (Tóth Béla) német nyelvű munkája.³⁰ Az elitök rendszeres magyarországi kutatása az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Tanszékén indult meg, ám ez nem fedte le a teljes dualizmus kori politikai elitet.³¹ A képviselőket összegyűjtő adatbázis felépítése 2000 után kezdődött meg.

27 *Ballabás Dániel*: Családfákon innen és túl. Genealógiai kapcsolatok detektálása hálózatok segítségével. In: *Hagyományos források i. m.* 33–68.; *Nagy Andor*: A digitalizált alkalmi írások kutatásának lehetőségei informatikai eszközökkel. In: *uo.* 69–102.

28 Kiemelkedő közülük a magyar szempontból legrelevánsabb munka: *Adlgasser, Franz*: *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918. Ein biographisches Lexikon.* Wien 2014.

29 *Rudai Dezső*: *A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében (1861–1935).* Bp. 1935; *Lakatos Ernő*: *A magyar politikai vezetőréteg 1848–1918. Társadalomtörténeti tanulmány.* Bp. 1942.

30 *Tóth Adalbert*: *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892.* München 1973.

31 *Elitök a válság korában. Magyarországi elitök, kisebbségi magyar elitök.* Szerk. Kovách Imre. Bp. 2011.

Ilonszki Gabriella kutatócsoportja volt az egyik, mely ezzel foglalkozott.³² Ezt a munkát összegezte, bővítette ki és fejezte be új szempontok alapján kutatócsoportunk, összekapcsolva az 1848 és 1918 közötti teljes időszakot, a képviselők mellett pedig azonosította az igazolt főrendek körét is.

Néhány mondatban célszerű számszerűen is összefoglalni az általunk feltárt és a személyek szintjén azonosított politikusi kört. Projektünk során 1861 és 1918 között 2.986 országgyűlési képviselőt azonosítottunk, akikhez 7.233 mandátumbetöltést tudtunk kapcsolni.³³ A parlamentben eltöltött idő alapján két markánsan elkülöníthető kör rajzolódott ki: a képviselők egy kisebb csoportja, az ún. professzionális politikusok és a parlamentben átmenetileg tartózkodók. A képviselők csupán kb. 30%-a töltött 10 évnél hosszabb időt a parlamentben. Az országos politikai pálya tehát a feltárt személyek többsége számára csupán átmeneti volt az egyéni karrierút során. A rövid ideig a parlamentben tartózkodók körében két karriertípus volt igen gyakori. Az egyik az a képviselő, aki megválasztása előtt a vármegyében elérte a szolgabírói, főszolgabírói rangot, majd sikerrel szerepelt a járásának nagyjából megfeleltethető választókerületben, egy-két ciklust Budapesten töltött, majd visszatért a megyébe, ahol elfoglalt egy időközben megürült magasabb központi szerepkört. Karrierjét alispánként fejezte be, vagy kormánypárti képviselőként akár a főispáni karba is bekerülhetett. A második esetben egy modernizálódó város értelmiségijeként, jó nevű helyi ügyvédként, ritkábban hivatalnokként kapta meg a városi mandátumot, majd képviselőisége után visszatért szülővárosába, ahol vezető hivatalnok, esetleg polgármester lett.

A képviselőházzal szemben a főrendiház tagjait csak az 1885. évi reformot követő időszakból tártuk fel, hiszen ezt megelőzően a magyar főnemesség valamennyi nagykorú tagja meghívást kaphatott. Igazán izgalmas 1885 után lett a kérdés, mivel az előírt vagyoni képesítéssel már közel sem rendelkezett mindenki, a volt tagok jelentős számban szorultak ki ezáltal a törvényhozók közül. 1885 és 1918 között, különböző jogcímek alapján, összesen 938 személy fordult meg az országgyűlés főrendiházában. Ők képezték az elvégzett vizsgálatok alaposságát. Míg azonban a képviselőház tagjai esetében már egy széles körű szakmai

32 *Ilonszki Gabriella: Képviselők és képviselőlet Magyarországon a 19. és 20. században.* Bp. 2009.

33 A Pálmány Béla által szerkesztett első népképviselői országgyűléssel foglalkozó almanachban 451 igazolt képviselő, 7 igazolt erdélyi pótkövet, 19 megválasztott, de nem igazolt személy szerepel. A Pálmány-féle almanachal részben átfedő időszakot ölel fel Adalbert Toth munkája, mely mellékletként közöl 2.312 képviselői nevet. Ilonszki Gabriella kutatócsoportja az 1884 és 1918 közötti időszakra nézve összesen 1.755 képviselőt azonosított. A korábban megjelent munkákban szereplő létszámadatokhoz képest jelentősen nem változott meg a képviselői kar állománya. Az 1848 és 1896 közötti időszakra nézve 33, az 1884 és 1918 közötti időszakra vonatkoztatva pedig 50 új személyt találtunk. A személyek egyénszintű azonosítása révén azonban a mostanáig csak részletekben vizsgálható csoport egységesen elemezhetővé vált. Valamint a mandátumszerzés pontos adatai – 1848-tól nézve: 3.278 politikus, 7.689 mandátum – munkánk eredményeként váltak vizsgálhatóvá. *Ballabás Dániel – Pap József – Pál Judit: Képviselők és főrendek a dualizmus kori Magyarországon II.: Az országgyűlés tagjainak archontológiája.* Eger 2020. 67–68.

diskurzusba ágyazva folyhattak az újabb a kutatások, addig a dualizmus kori főrendiház tevékenysége, illetve az annak jellegadó csoportját képező főnemesség társadalomtörténete jóformán érintetlen területnek számított a közelmúltig. Az ezzel kapcsolatos kutatásaink egyrészt intézmény- és politikaitörténeti szempontból közelítettek a főrendiházhoz, a teljességre törekedve feltárva a téma ezen vonatkozásait.³⁴ Másrészt pedig az 1885-ös reform személyi következményeit járták körül, jelentősen árnyalva azt a széles körben elterjedt vélekedést, amely szerint a kimaradt, immáron jelen nem lévő főnemeseket valamiféle deklasszáldott, tönkrement elemek csoportjának kellene tekintenünk. Az elvégzett vizsgálatokból ugyanis egyértelműen kiderült, hogy a reform hatásának feltárása egy rendkívül összetett, sokfelé vezető probléma, amely nem oldható meg két névsor egyszerű összehasonlításával.³⁵

A képviselők és a főrendek csoportja magába foglalta a dualizmus korának országos politikai elitjét, de bővebb volt annál. Két fontos kör azonban kiemelt figyelmet érdemel közülük. Az egyik a professzionális politikusok csoportja, ahová általában a hosszabb időt (két évtizedet) a képviselők között töltő személyeket szokták sorolni.³⁶ Valamint azokat, akik életpályájuk különböző szakaszaiban hol a főrendek, hol a képviselők között jelentek meg. Az előbbieket esetében pontosítottuk eddigi tudásunkat, a második kör azonosítását mi végeztük el.³⁷

Eredményeink kijelölték a munka folytatásának fő irányait is, hiszen a kutatás

34 *Tóth-Barbalics Veronika*: A dualizmus kori főrendiház elnökei és alelnökei. Történelmi Szemle 57. (2015) 541–563.; *Uő*: A magyar főrendiház a dualizmus időszakában, különös tekintettel a ház 1885. évi reformjára és annak következményeire a magyar politikai életben. PhD-értekezés. Bp. 2015.; *Uő*: A főrendiház üléseinek látogatottsága. Modern Magyarország 5. (2018) 235–264.; *Uő*: A főrendiház bizottságai a dualizmus korában. In: Rendi országgyűlés, polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig. Szerk. Dobszay Tamás, H. Németh István, Pap József, Szijártó M. István. Bp. – Eger 2020. 487–501.

35 *Tóth-Barbalics Veronika*: A magyar főrendiház választott tagjai. Századok 151. (2017) 311–354.; *Uő*: Indigenák a főrendiházban a dualizmus időszakában. In: Az indigenák. Szerk. Szijártó M. István. Bp. 2017. 189–213.; *Uő*: „Családi különállások” vagy „egyéni érzés és hajlandóság”? A főrendiházban örökös jogú főnemes családok országgyűlési részvétele és szerveződése a dualizmus időszakában. Kozart 18. (2017) 131–162.; *Ballabás Dániel*: Idegen és magyar főnemesek a dualizmus kori Magyarországon. In: Az indigenák i. m. 215–235.; *Uő*: A birtokviszonyok hű tükre? Az örökös jogú főrendiházi tagok létszámának alakulását befolyásoló tényezők az 1885. évi reformot követő időszakban. Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae 45. (2018) 29–43.; *Uő*: A főrendiházi reform és a magyar főnemesség földbirtokviszonyai. PhD-értekezés. Eger 2018.; *Uő*: „De kérdem ... vajjon oly könnyű-e akkora vagyont szerezni, a mely után – a földbirtokot értve – háromezer forint adót kell fizetni?” A főrendiházi cenzushoz szükséges földingatlan nagysága. In: Rendi országgyűlés i. m. 471–486.; *Uő*: A főrendiház 1885. évi reformja és a magyar főnemesség létszáma. In: Képviselők és főrendek a dualizmus kori Magyarországon I. Parlamentarizmustörténeti tanulmányok. Szerk. Pap József, Ballabás Dániel. Eger 2020. 201–217.; *Uő*: A főrendiház örökös jogú tagsága az 1885. évi reform után. In: uo. 219–214.

36 *Cieger András*: Jókai Mór, a profi politikus? Aetas 32. (2017) 2. sz. 9.

37 *Pap József*: „Madarász apó és a többiek”. Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában. In: Rendi országgyűlés i. m. 437–439.

többek között arra is felhívta a figyelmet, hogy az országgyűlési részvétel az ott szereplő személyek többsége számára csak egy átmeneti, de általában az egész életpálya lehetőségeit meghatározó karrierállomás volt. Fontos azonban azt is megemlíteni, hogy a parlamenti munka hosszát nem lehet mechanikusan értelmezni, hiszen a különböző időszakok politikusai nem azonos feltételrendszerben futhatták be karrierjüket. A dualizmus kezdeti időszakában még ott voltak azok a politikusok, akiknek életükből 16 év úgy telt el, hogy csak egy alkalommal volt lehetőségük népképviselővé válni. A rendi korszak politikusai, az 1848-asok és az 1849 után felnövekvő fiatalok eleve rövidebb időt tölthettek a parlamentben. A dualizmus utolsó szakaszában, 1896 után pedig ismét emelkedett a parlamentben rövid ideig tevékenykedők aránya, ami természetesen összefügg a századfordulót követő politikai viharokkal. De legalább ennyire következik abból is, hogy az ekkor pályára lépők már nem tudtak olyan hosszan a parlamentben maradni, mint azok, akik a dualizmus korábbi szakaszaiban kerültek be az országgyűlésbe. A törvényhozásban résztvevők jelentős részének életpályájában 1918 döntő törést okozott. Ez a jelenség alapvetően befolyásolja az életpálya-elemzés lehetőségét. Nem célszerű egyben kezelni az egyes időszakok szereplőit, ugyanis a szélsőséges jellemzőkkel bíró időszakok torzítják az összképet, az átlagokat.³⁸

A pályázat során szerzett tapasztalatok tehát egy olyan új kutatási irányvonalat jelöltek ki, amelynek megvalósítására 2020-ban ismét sikerrel pályáztunk az NKFIH-nál. Ennek köszönhetően pedig lehetőséget kaptunk a megkezdett munka folytatására.

A „Dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból” című kutatócsoport megalakulása

A második pályázat tematikája a kutatócsoport átalakulását eredményezte. A vezető kutató Pap József maradt, aki Pál Judit segítségével látja el kapcsolódó feladatait. A korábbi csapatból szintén részt vesz a munkában Ballabás Dániel, Szendrei Ákos és Tóth-Barbalics Veronika. Mellettük több új szereplő csatlakozott a kutatócsoporthoz. Vlad Vasile Popivici, aki román, német és angol nyelven publikál a dualizmus kori erdélyi, bánáti politikai elitrel kapcsolatban.³⁹ Eddigi munkássága során foglalkozott az erdélyi román politikai pártokkal,⁴⁰ a nemzetiségi elitel,

³⁸ Uo. 449–450.

³⁹ *Vlad, Popivici: Studies on the Romanian Political Elite from Transylvania and Hungary (1861–1918)*. Cluj-Napoca 2012.

⁴⁰ *Pál Judit – Vlad Popivici: The Parliamentary Elite from Eastern Hungary and Transylvania (1867–1918). A Generation-based Approach*. In: *Die Generationenforschung. Perspektiven und Grenzen der Methode für die historische Forschung der Geschichte des langen 20. Jahrhunderts*. Eds. Lukás Fasora, Ewald Hiebl, Petr Popelka. Wien 2016. 55–76.; *Vlad, Popivici: Sketches from the activity of the Romanian MPs in the Parliament of Hungary during World War I*. In: *World War I. The other faces of the War*. Eds. Ioan Bolovan, Rudolf Gräf, Harald Heppner, Oana Tămaș. Cluj-Napoca 2016. 81–94.

elemezte annak családi kapcsolatrendszerét is.⁴¹ Vörös László, akinek munkásságából a szlovák nemzeti mozgalommal és a magyar politikai elitnek a szlovák nacionalizmusról alkotott képével kapcsolatos munkák⁴² kötődnek a tervezett kutatásunkhoz. Szilágyi László, aki történeti kutatásai során Szabolcs és Szatmár vármegye dualizmus kori parlamentarizmusával foglalkozott.⁴³ Nagy Andor, aki Brassó politikai elitjét tárta fel a kora újkorban, ebből írta PhD-értekezését.⁴⁴ Berecz Anita, aki disszertációjában és eddigi munkáiban az egri polgárság és a városi képviselőtestületi tagok társadalomtörténetével,⁴⁵ lokális választástörténettel⁴⁶ és családi kapcsolati hálózatok elemzésével foglalkozott.⁴⁷ Ferenczi Szilárd, akinek kutatásai a dualizmus kori Kolozsvárhoz kötődnek.⁴⁸ Bóna László, aki eddigi kutatásai során az asszimilációval, az etnikai változásokkal és ennek térképen való ábrázolásával foglalkozott,⁴⁹ doktori disszertációjában Besztercebánya, Losonc és Körmöcbánya asszimilációs folyamatait vizsgálta.⁵⁰ Végül Bozó-Szűcs

41 *Vlad, Popovici: Family relations and group mobilization within the Romanian political elite in Transylvania (1861–1900)*. In: *Transylvanian Review* 21. (2013) 107–118.

42 *Vörös László: The social representations of the Slovaks in the north Hungarian Magyar Regional Press in the Years 1914–1918*. *HISTORICKÝ ČASOPIS*. Historical Journal of the Institute of History of the SAS. 56. (2008) 41–74.; *Vörös László: „A leghazafiasabb magyarok” vagy „egy szabad nemzet”? A szlovákok szociális reprezentációi a magyar sajtóban 1914–1918 között*. *Korridor* 1. (2014) 3. sz. 25–58.; *Vörös László: Veszedelmes pánszlávok: a magyar uralkodó elit képe a szlovák mozgalomról a 19–20. század fordulóján*. In: *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés. Birodalmak és nemzetállamok a közép-európai régióban (1848–1938)*. Szerk. Szarka László. Bp. 2017. 159–193.

43 *Szilágyi László: A „Kuruc Vármegye”*. *Parlamentari képviselők és választók a dualizmus kori Szabolcs vármegyében*. *Nyíregyháza 2006.*; *Uő: Parlamentarizmus Szatmár vármegyében*. *Parlamentari választók és képviselők a boldog békeidőkben (1867–1914)* In: *A történeti Szatmár vármegye II*. Szerk. Reszler Gábor. *Nyíregyháza 2018*. 186–267.

44 *Nagy Andor: Érvényesülési stratégiák a brassói szász tisztviselők körében*. *Kapcsolathálóelemzés és családrekonstrukció az alkalmi nyomtatványok segítségével (1650–1750)*. PhD-értekezés. Eger 2019.

45 *Berecz Anita: Eger kiváltságos mezőváros polgárai a 19. század elején*. *Korall* 20. (2019) 114–133.

46 *Berecz Anita: Választók és választottak*. *Az egri képviselő-testületi tagok rokoni kapcsolatai a dualizmus korában*. *Századok* 152. (2018) 1377–1394.

47 *Berecz Anita: Családi, rokonsági kapcsolatok Egerben a 19. század második felében*. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae* 46. (2019) 51–65.

48 *Ferenczi Szilárd: Önkormányzati képviselő-választások Kolozsváron 1888–1918*. In: *Események, folyamatok, szövegek. A kolozsvári Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola tanulmányai*. Szerk. Benke András, Bilibók Renáta, Keszeg Vilmos. *Kolozsvár 2017*. 87–106.; *Uő: Kolozsvár várospolitikája 1890–1918*. PhD-értekezés. *Kolozsvár 2018*.

49 *Bóna László: Az etnikai térképek szerepe a történettudományban tegnap és ma*. *Szlovák és magyar területi-statisztikai önszemlélet a 19–20. század fordulóján*. In: *Nemzet és kisebbség: Társadalomtörténeti változások a XIX–XX. században*. (Národ a menšina. Sociálnohistorické zmeny v XIX–XX. storočí.) Szerk. Bóna László – Hajdú Anikó. *Komárom 2014*. 39–63.

50 *Bóna László: A nemzetiségi viszonyok változásai a magyar-szlovák kontaktzóna kiválasztott városaiban a dualizmus idején*. *Gazdasági, politikai, demográfiai, társadalomtörténeti elemzés*. PhD-értekezés. Eger 2017.

Diána, aki disszertációjában Aszód szlovák közösségének társadalomtörténeti elemzését végezte el, a helyi evangélikus egyházközségen belül zajló konfliktus feltárásához kapcsolódóan. Eddigi kutatásaiban megismerkedett a 19. századi szlovák nemzeti mozgalommal, valamint ennek az evangélikus egyházon belüli megjelenésével.⁵¹

A kutatócsoport magját az Eszterházy Károly Egyetem és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem történelemtudományi intézetei és doktori iskolái adják. Egy olyan csoport született tehát, melynek egyes tagjai már jelentősebb szakmai múltat tudnak maguk mögött, a fiatalabbak pedig az elmúlt években szerezték meg fokozatukat, részben éppen az előző parlamentarizmustörténeti kutatócsoport által nyújtott lehetőségekkel élve. A tagok közül immáron hat fő kapcsolódik közvetlenül Egerhez, úgy, hogy közben a csoport intézményközi jellege sem tört meg, sőt jelentősen bővült a bevont kutatók köre. Az akkreditációs dokumentumban hiányolt kutatóműhely tehát a Történelemtudományi Doktori Iskola 19–20. századi alprogramjára épülve létrejött Egerben.

A kutatócsoport programja

Az új kutatási program „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” címet viselő kutatás megvalósítása során formálódott ki, annak tapasztalataira épít, bizonyos szempontból azt folytatja tovább. Az előző kutatásban országos léptékben tártuk fel és elemeztük a dualizmus kori magyar parlament szereplőit, ezt követően pedig egy összehasonlító regionális kutatásra készülünk. Az írás hátralévő részében ezt a tervezett munkát mutatjuk be.

A hazai politikatörténet-írás egyik axiómája, hogy a dualizmus korában a magyar kormányok politikai támaszát döntően a nemzetiségek által lakott peremterületek biztosították, míg velük szemben a centrális, magyarlakta kerületekben sokkal kiélezettebb politikai küzdelem folyt.⁵² Ezt a problémát kissé közelebről megvizsgálva azonban feltűnik, hogy a stabilan kormánypárti kerületek jelentős részében gyakorlatilag kihívó nélkül indult a kormánypárti jelölt, így valós választásra sor sem került. A parlamentarizmus természetesen nem nélkülözheti az állampolgárok aktív közreműködését, a választásokon való részvételt. A modern politikatudományt is igen aktívan foglalkoztatja az a kérdés, hogy tulajdonképpen miért is vesznek részt a választópolgárok a választásokon. Bernard Grofman részletesen foglalkozott ezzel, és több tényező ismertetése mellett kiemelte, hogy alapvető hatással bír a választói aktivitásra a választási rendszer jellege, tehát az a kérdés, hogy van-e egyáltalán reális lehetősége

51 *Bozó-Szűcs Diána*: Egy 19. századi lelkészválasztási vita társadalomtörténeti aspektusai. PhD-értekezés. Eger 2020.

52 *Gerő András*: Az elsöprő kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországon. Bp. 2017. 128–129., 208–214.

az ellenzéknek a jelölt pozícióba juttatására.⁵³ A választói magatartást befolyásolhatják a szociológiai szempontok is, például jelentős pozitív összefüggést feltételeznek a politológusok a jövedelmi viszonyok, a végzettség és a választási hajlandóság között.⁵⁴ A választási részvétel aránya egy olyan adat, mely sokat elárul a politikai rendszer társadalmi beágyazottságáról, annak támogatottságáról. Feltéve természetesen azt, hogy a hatalom önmaga legitimitációját nem éppen a választópolgárok választásra kényszerítésével teremti meg mesterségesen.

A választási részvételre, a választás heveségére vonatkozó vizsgálataink eredményeit⁵⁵ összevetettük Demeter Gábor és kutatócsoportjának munkájával.⁵⁶ Azt tapasztaltuk, hogy a kormányoldal stabil hatalmát biztosító peremterületek gazdaságilag elmaradottabb kerületeiben a többjelöltes választások gyakorisága jelentősen elmaradt az országos átlagtól, a választási küzdelem során itt ritkábban találkozunk reális esélyekkel induló ellenjelölttel. Visszakanyarodva tehát az idézett politológiai tételhez, igazolhatónak látszik, hogy a szociológiai szempontokból hátrányos helyzetű csoportok választási hajlandósága alacsonyabb volt a korban.

Fontos jelenség azonban az is, hogy a jelentős kerületszámmal rendelkező két nemzetiség – a szlovák (53 kerület) és a román (65 kerület) – regionális szempontból különböző választási magatartást mutatott. Pozsony, Nyitra, Turóc, Liptó és Szepes vármegyékben szinte sávszerűen jelenik meg egy vidék, ahol hevesebb választási küzdelem volt jellemző. Trencsén és Árva egy részén, Zólyom, Gömör és Kishont, valamint Nógrád összes szlovák kerületében, továbbá Sáros és Zemplén északi részén általában tét nélkülibb volt a választás. A románok által lakott kerületek is különböző magatartásmintákat mutattak, azonban itt jóval nagyobb volt a tét nélküli választások aránya. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy az erdélyi kerületekre volt leginkább jellemző az a jelenség, hogy a lakosság többsége ugyan román volt, a választók között mégis alulreprezentáltak jelentek meg. Ki kell emelni az erdélyi szászokat is, akiknél kimagaslóan magas volt a tét nélküli, egyjelöltes választások aránya. Ők azonban előzetes gyűléseken döntöttek el, hogy ki legyen a kerület egyedüli jelöltje.

Kutatásunk során ezekre a területekre fogunk koncentrálni. Az országos adatok feltárása után tehát regionális kutatásokat végzünk észak-magyarországi és erdélyi-partiumi területek szlovákok, magyarok, románok, valamint szászok lakta választókerületeiben.

A választási részvétel természetesen függ a jelöltektől, azok előzetes esélyeitől. A nemzetiségi pártok passzív időszakában a dualizmus kori pártstruktúra nem igazán kínált alternatívát a nemzetiségi választók számára, a magyar jelszavakkal

53 *Bernard, Grofman*: Politikai gazdaságtan: a downsi perspektíva. In: A politikatudomány új kézikönyve. Szerk. Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann. Bp. 2003. 662–663.

54 Politikatudományi enciklopédia. Szerk. Vernon Bernard Bogdanor. Bp. 2001. 706.

55 *Pap József*: A dualizmus kori parlamentarizmus térbelisége. In: 1918: vég és kezdet. Szerk. Gál Máté, Péterffy Gergely. Eger 2019. 163–189.

56 Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon: Módszerek és megközelítések. Szerk. Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp. – Debrecen 2018.

fellépő függetlenségi oldal pedig leggyakrabban jelölteket sem állított az ilyen kerületekben. A Néppárt 1896-os indulását és a századfordulót követően azonban megváltozott a helyzet, ekkor már adott volt az alternatíva, és ahol nemzetiségi jelölt indult, ott fokozódott a választási küzdelem. Az ellenjelöltek feltárása során azonban azt tapasztaltuk, hogy bizonyos területeken, melyek megfeleltek az alacsonyabb modernizációs mutatókkal rendelkező vidékeknek, a nemzetiségi pártok sem tudtak (esélyes) jelöltet állítani. Ez a jelenség hívja fel a figyelmet a pártok jelöltállítási stratégiájának a fontosságára, arra, amiről szintén nagyon keveset tudunk. Fontosnak tartjuk majd megvizsgálni a Néppárt, a Szlovák Nemzeti Párt, a Román Nemzeti Párt, valamint a területen aktív kormánypártok (Deák Párt, Szabadelvű Párt, Nemzeti Munkapárt) és az ún. jobboldali ellenzék jelöltállítási stratégiáját. Ilyen típusú vizsgálat eddig a Néppárt⁵⁷ és a Szlovák Nemzeti Párt⁵⁸ esetében történt, de ezek a kutatások sem ágyazódnak be kellő mértékben a nemzetiségi és a magyar lokális elittel kapcsolatos vizsgálatokba. A jelöltállítást befolyásolhatták a vallási viszonyok is, hiszen mind a szlovák, mind a román nemzetiség alapvetően két-két nagy felekezetre tagolódott. Ezt a szempontot is be fogjuk emelni a kutatásba. A modernizációs mutatókat nem kell feltárnunk, itt támaszkodhatunk a GISta Hungarorum projekt eredményeire.⁵⁹

A dualizmus választásaival kapcsolatban gyakran felmerül az az állítás, hogy a nyílt szavazás intézményét kihasználva, kerületeik befolyásos személyeként, gyakran elsődleges munkaadójaként a nagybirtokosok befolyásolni tudták a választásokat.⁶⁰ A lakosság általános szegénysége, a tradicionális foglalkozás-szerkezet, az analfabetizmus magasabb adatai csökkenthették a választóknak a lokális gazdasági és politikai hatalommal szembeni autonómiáját. Bizonyos esetekben erre utalnak a választási küzdelem mértékével kapcsolatos előzetes adataink is. Emiatt tartjuk fontosnak foglalkozni a mintaterület birtokviszonyaival is. Mivel a nagybirtokok vizsgálatával jelenleg egy Lendület-program foglalkozik, ezért mi elsősorban a hitbizományokra kívánunk koncentrálni. Egy elkészítendő települési szintű hitbizományi kataszter összeköthető lenne a GISta Hungarorum projekt adatbázisával, feltárva ezáltal többek között a hitbizományok által elfoglalt területek nemzetiségi karakterét. Támaszkodva a párhuzamos kutatások eredményeire, feltárjuk tehát a nagybirtokstruktúrának a választást befolyásoló lehetséges hatásait.

Kutatásunk során tehát kiemelt figyelmet kap a pártok jelöltállítási stratégiája és ennek a regionális jelenségekkel alkotott összefüggésrendszere.

Mint arról már fentebb írtunk a képviselők 70%-a tíz évnél kevesebb időt töltött a parlamentben. Abban az esetben, ha a képviselő a lokális elitből emelkedett

57 Szabó Dániel: A Néppárt az 1896. évi országgyűlési választásokon. Századok 112. (1978) 730–756.

58 Szarka László: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Pozsony 1999.

59 <https://www.gistory.hu/g/hu/gistory/index>, letöltés 2020. okt. 30.

60 Gerő András: Az elsőpró kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarországon. Bp. 2017. 222–232.

ki, igen fontos lehetett az a kapcsolati tőke, amely őt az országos elitbe beemelte, valamint a választáson sikertelenül szereplő ellenjelöltek esetében is nagy jelentősége lehetett ennek (vagy éppen a hiányának). Ebből kiindulva a lokális elitrel kapcsolatos kutatás jelenti vizsgálatunk következő síkját. Az elemzés alá vont vármegyék és városok esetében megkíséreljük a hivatali értelmiség feltárását, archontológiájuk elkészítését. Ezt követően meghatározzuk a képviselők helyi kapcsolatrendszerét. Ha a forrásadottságok lehetővé teszik, akkor rekonstruáljuk azokat a családi hálózatokat, melyek a választások, a politizálás, a lokális és az országos érdekérvényesítés háttérében húzódtak. Erre nézve előzetes vizsgálatokat már folytattunk,⁶¹ és az elméleti-módszertani háttérrel is kijelöltük.⁶² A családi kapcsolatok feltárása, a megyei szintű mikrokutatások, a birtokviszonyok feltérképezése, valamint a közigazgatási pozíciók azonosítása remélhetőleg olyan klasszikus társadalomtörténeti kérdésben is relevánssá teszi munkánkat, mint a dualizmus kori dzsentrivel kapcsolatos diskurzus. Az egyéni karrierút egy rövid parlamenti szereplést követően főispáni kinevezésben vagy polgármesteri pozícióban is folytatódhatott. Emiatt kerültek a csoportba olyan kutatók, akik a főispánná vagy polgármesterré váló képviselőkkel foglalkoznak. Az ún. professzionális politikusok a vizsgált területek közül elsősorban az erdélyi kerületekben jelentek meg a közismert képviselőimport következtében, ami miatt elemzésükre elsősorban Erdély esetében lesz lehetőség.⁶³

A főrendiházzal most külön nem fogunk foglalkozni. Korábban feltártunk azonban egy olyan jelenséget, melynek pontos értelmezése részletesebb mikrokutatást kíván. A főrendiház 1885-ös reformja után az uralkodó által kinevezett főrendek körében⁶⁴ – úgy tűnik – jelentősen felülreprezentálódtak a nemzetiségi peremterületekről, elsősorban Északkelet-Magyarországról és Erdélyből származó személyek. Ennek háttérében szintén a regionális társadalmi, politikai sajátosságokat feltételezzük.

A személyszintű adatgyűjtéseken alapuló elemzések általában országos léptékűek, vagy ha regionális szempontból közelítik is meg a kérdést, akkor legtöbbször egy-egy megye alkotja a vizsgálat kereteit. A magyar történetírás elsősorban a magyarországi területekre koncentrál, a határon túli vármegyékkel foglalkozó kutatások igen ritkák. Kivételt ez alól Erdély képez, az itt folyó munka azonban jelentős mértékben a kutatócsoportunkban dolgozó személyekhez kapcsolódik. Meghatározóak még a területet illetően Egyed Ákos publikációi, valamint az általa szerkesztett „Székelyföld története” című sorozat köteteinek vonatkozó

61 *Pap József*: Rokonok. Családi kapcsolati hálózatok a dualizmus kori Heves vármegye főszolgabírói karában. In: Vidéki élet és vidéki társadalom Magyarországon. Szerk. Pap József, Tóth Árpád, Valuch Tibor. Bp. 2016. 468–485.

62 *Ballabás Dániel*: Családfákon innen és túl. Genealógiai kapcsolatok detektálása a hálózatok segítségével. In: Hagyományos források i. m. 33–67.

63 *Iffy Bertényi I.*: „Képviselői import” i. m. 202–213.; *Pál J.*: „mind jobban kezd divatba hozatni Erdélybe a Király-hágón túli képviselőjelölti bécsempészés” i. m. 571–584.

64 *Tóth-Barbalics V.*: A magyar főrendiház a dualizmus időszakában i. m. 452–466.

fejezetei.⁶⁵ A gazdag szakirodalomból külön meg kell említeni Egry Gábor munkásságát, aki a szász nemzeti mozgalommal kapcsolatos tanulmányaival⁶⁶ alapozta meg lokális elitkutatásunkat. A Szlovákiához tartozó területekkel kapcsolatban sokkal szerényebb előzményekre támaszkodhatunk. Kiemelendők azonban Cieger András egy évtizeddel korábbi, Északkelet-Magyarország dualizmus kori parlamentarizmusával és lokális elitjével foglalkozó munkái, melyek fontos referenciapontot jelentenek tervezett kutatásunk számára.⁶⁷ Észak-Magyarország többes identitással rendelkező nemesi társadalmáról Demmel József jelentetett meg alapvető monográfiát a közelmúltban.⁶⁸

Az előzőekben kifejtett regionális szempontrendszerű vizsgálatunk tehát az észak-magyarországi és az erdélyi, partiumi parlamentarizmus kapcsán két nagy témakört ölel át. Az egyiket a választási eljárás sajátosságai jelentik, a másikat pedig az országos és/vagy lokális elitpozíciót betöltő személyek köre. A választási végeredményekkel, a képviselővé választottakkal már nem kell foglalkoznunk. Jelen kutatásban az elitképződés folyamatait vizsgálhatjuk meg, az egyéni életpályák alakulásának okaira koncentrálhatunk. Ettől azt várjuk, hogy munkánk segítségével jobban megérthetjük a politikatörténeti események mögött zajló társadalmi folyamatokat, és közelebb kerülhetünk a történelem aktoraihoz.

A vizsgálandó területeket előzetes kutatási eredményeink alapján jelöltük ki. Észak-Magyarországról a szlovák nemzeti mozgalom tradicionális központjait: Árvát, Liptót, Turócot, továbbá a multietnikus és multikonfesszionális jellegű Sáros és Zemplén vármegyéket választottuk. Mellettük Losoncot és Rozsnyót, a nyelvhatáron lévő, önálló képviselőküldési joggal nem rendelkező településeket, valamint Besztercebányát és Késmárkot, két német identitású, jelentős szlovák lakossággal bíró, a nyelvhatáron túl található várost vizsgálunk meg. A Romániához tartozó területek vármegyéi közül a forrásokhoz való hozzáférés alapján kellett választanunk. Erdélyből Torda-Aranyos, Brassó, Beszterce-Naszód vagy Hunyad vármegye románok, magyarok és szászok által lakott kerületeit, valamint a partiumi Bihart és Szatmárt vizsgáljuk meg. Az erdélyi városok közül

65 Székelyföld története II. Szerk. Egyed Ákos, Hermann Gusztáv Mihály, Oborni Teréz. Bp. 2016.

66 *Egry Gábor*: Tradíció és alkalmazkodás. Az erdélyi szászok politikai kultúrája a dualizmus idején. *Múltunk* 48. (2003) 112–158.; *Uő*: Az erdélyi szász elit személyi és intézményi hálózatainak szerepe a szász „nemzetgazdaságban” és a nemzeti mozgalomban. *Tudományos Közlemények* 13. (2005) 115–128.

67 *Cieger András*: A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában. *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv* 12. (1997) 213–281.; *Uő*: Ugocsa megye politikai vezető rétege a dualizmus időszakában. *Kárpátaljai Minerva*. A Humán Tudományosság Fóruma 3. (1999) 5–51.; *Uő*: Ung megye politikai vezető rétege a dualizmus időszakában. *Kárpátaljai Minerva*. A Humán Tudományosság Fóruma 4. (2001) 5–51.; *Uő*: Érdekek és stratégiák. A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában. *Korall* 4. (2003) 13. sz. 87–106.

68 *Demmel József*: Pánszlávok a kastélyban. *Justh József és a szlovák nyelvű magyar nemesiség elfeledett története*. Bp. 2014.

Brassót, a szászok gazdasági központját és Kolozsvárt, a magyar politikai központot tárjuk fel.

A nyelvi, etnikai sajátosságok mellett figyelmet kell fordítani a politika szereplőinek és a lakosságnak a vallási viszonyaira is. Ezen a területen szintén rendelkezünk előzetes eredményekkel, azonban a felekezeti struktúra oldaláról még nem vizsgáltuk a kérdést. A levéltári anyagok kutathatóságának függvényében megkíséreljük feltárni azt a belső szervezeti mechanizmust, ahogy egy felekezet a politikai kihívásokra reagált. A szlovák evangélikusok és római katolikusok, valamint a szász evangélikusok oldaláról tudjuk ezt megtenni. A román nemzetiség ilyen elemzésére jelenleg nincs kapacitásunk.

Ahogy az eddigiek alapján is látható, a kutatócsoport tevékenysége igen szerteágazó. A hagyományos történetírói módszerek mellett kifejezett célunk az innovatív digitális technológiák felhasználása, a történetírásba való integrálása. Kutatási eredményeink azon részét, melyek a térben is értelmezhetők, az általunk szerkesztett térképeken is megjelenítjük. Az első projekt során keletkezett digitális térképek már bekerültek a GISta Hungarorum térképgyűjteményeibe, ezt a munkát is tovább folytatjuk, hiszen az ehhez szükséges digitális alaptérképeket már elkészítettük. A vizsgált személyeink között feltárt kapcsolatokat vizuálisan is meg kívánjuk jeleníteni. Ehhez azonban nem csupán a hagyományos családfákat használjuk fel, hanem a hálózatelemző szoftverek által nyújtott lehetőségeket is. Ezen a téren még csupán az első lépéseket teszik meg a hazai történészek, köztük csoportunk kutatói. Jelenleg még hiányoznak az általánosan elfogadott elemzési normák, hiszen a hálózatokat elsősorban recens jelenségekkel kapcsolatban használják. A történetírás gyakran hálózatként kezel olyan csonka kapcsolatrendszereket is, melyek elemzése hálózatelméleti oldalról nézve problematikus. A kutatásaink során keletkező adatokat, melyek reményeink szerint alkalmasak lesznek a hálózatelméleti megközelítésre, nem csupán vizualizálni, hanem ezen tudományág standardjainak megfelelően elemezni is szándékozunk. Projektünk egyik fontos lehetséges eredményének tekintjük tehát a hálózatelméletnek a hazai társadalomtörténet-írásba való, tudományosan ténylegesen megalapozott integrálását.

